

אבידה

המוצא הפיץ שבעליו אינו יודע היכן הוא נמצא, אם יש בו סימן חייב להחזיר, ואם אין בו סימן מותר לו לזכות בו (הסוגיות בבבא מציעא פרק ב במשניות ובגמרא).

לדוגמא, מצא פירות, כלים (בבא מציעא כא.), ספרים (שם כט:), בעלי חיים (שם ל:).

מקורו מפורש בפסוקים (דברים כב-א) "לא תראה את שור אחיך או את שיו נידחים והתעלמת מהם, השב תשיבם לאחיקך. ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו, ואספתו אל תוך ביתך והיה עימך עד דרוש אחיך אותו. וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה, לא תוכל להתעלם".

במהותה נחלקו הראשונים האם האבידה ברשותו של הבעלים: הרמב"ם (מכירה כב-ט, וכן הנתיה"מ רנט-א) כתב שאינה ברשותו, ולכן לא יכול להקנותה לאחר, והרמב"ן כתב שהיא כן ברשותו (הביאו הנתיה"מ מט-יז).

מצוות החשבה כוללת גם עשה - "השב תשיבם" - וגם לאו - "לא תוכל להתעלם" (בבא מציעא כז:). וחידשו הרמב"ן והריטב"א (קידושין לד.) שהלאו תלוי בעשה, ואילו היו נשים פטורות מהעשה היו פטורות ממילא גם מהלאו. והוסיף הקובץ הערות (ח-ט בלשון שמא) שדבריהם הם רק לגבי פטור (כמו הפטור של נשים במצוות עשה שהזמן גרמן), אך לגבי דחייה, כמו הפטור של עוסק במצווה, גם אם העשה נדחה - הלאו עדיין נשאר.

הפיץ שאין בו שווה פרוטה אין צריך להחזירו (בבא מציעא כז:), ויש לכך שלושה מקורות: א) "אשר תאבד" (דברים כב-ג) - פרט לאבידה שאין בה שווה פרוטה (תנא קמא בברייתא שם).

ב) "ומצאתה" (שם) - פרט לאבידה שאין בה שווה פרוטה (רבי יהודה שם).

ג) "שלמה" (שמלתו) (שם) - מה שלמה מיוחדת דבר שיש בו שווה פרוטה חייב להכריז, כך כל דבר שיש בו שווה פרוטה חייב להכריז, פחות משווה פרוטה אין חייב להכריז (תוספתא בבא מציעא ב-ה). והמצפה שמואל (על התוספתא שם ג) כתב שצריך גם את "אשר תאבד" וגם את "שלמה": "מ"אשר תאבד" לומדים פטור השבה על ממון פחות משווה פרוטה, ומ"שלמה" לומדים על כלי פחות משווה פרוטה.

בטעם שצריך את הפסוקים הללו, כתבו התוס' (שם ד"ה פרט) שלולא הפסוקים היינו מחייבים להחזירה מהפסוק "כל אבידת אחיך".

ואע"פ שאין צריך להשיבו, המוצאו אינו זוכה בו (מחנה אפרים גזילה א. והמידות לחקר ההלכה מבוא ד-א דן האם יש בעלות על חפץ שאין בו שווה פרוטה).

אבידה שמעיקר הדין שייכת למוצא (הרי אלו שלו), והמוצא רוצה להשיבה - ישיבנה לפנים משורת הדין (בבא מציעא כד:), משום שממילא ממונו לא נחסר (תוס' בבא מציעא כד: ד"ה לפנים). ואם המוצא עשיר, כופין אותו להשיבה (דרכי משה ושי"ך).

שטר חוב - חידש הקריית ספר (גזילה ואבידה פ"ח) שחוב השבתו רק מדרבנן, משום שאין גופו ממון.

טביעות עין מועילה בצורבא מרבנן (בבא מציעא כג:). והוסיפו הראשונים (ריטב"א ישנים גיטין כז:): שהוא רק כשהצורבא מרבנן טוען שהחפץ שייך לו עצמו, אך כשאומר "דבר זה של פלוני הוא ואית לי טביעות עין בגוויה" - שזו עדות - אינו נאמן. וביאר את דבריו הדרכי משה (דרכי הקניינים ו-יט) שהוא סובר שדין טביעות עין אינו מדיני עדות אלא מדיני טוען ונטען (עדות היא כשהדבר נוגע לאחרים, טענה היא כשהדבר נוגע לטוענים עצמם).

ספק אבידה - כגון ספק האם הבעלים הניח את האבידה בכוונה (ספק הינוח) (בבא מציעא כה:)- נחלקו בו הראשונים: